

IN 40 JAAR VAN EEN RELICT NAAR EEN REFLECTIE VIERING 40 JAAR HET TORFBROEK IN

Zondag 14 mei 2017

Tekst en foto's Jan Wouters

Toen me gevraagd werd om voor het feest van het 40-jarig beheer in het Torfbroek een flankerend artikel te schrijven, was ik een beetje verrast. Tijd voor een diepgravend en rijkelijk geciteerde studie was er niet meer, maar hopelijk wel nog net genoeg om je als lezer te kunnen overtuigen dat sinds de opstart van het beheer hier een voor de natuur bijzonder fraaie weg is afgelegd, die zeker een bezoek op 14 mei waard zal zijn.

De voorgeschiedenis

Op 1 januari 1977 kreeg de toenmalige BNVR (Belgische Natuur- en Vogelreservaten, nu Natuurpunt) via een huurcontract van de gemeente en na een hele reeks voorvallen het beheer over 18 ha van wat restte van een kalkrijk en nat gebied (een 'kalkmoeras'), het 'Marais de Bergh'. In de 100 jaren die daar aan voorafgingen, had het gebied, vooral bij Brusselse plantenkenners, een sterke faam opgebouwd. Deze faam bleek ook nodig, want door hun protest konden ze plannen van de gemeente Schaarbeek vrijdelen om rond het einde van de 19e eeuw het gebied aan te kopen als stortplaats. Dit is mogelijk één van de eerste natuurbeschermingsacties in België geweest! Echter, tegen de verkavelingsplannen in de jaren dertig was geen kruid gewassen. In de periode van eind jaren dertig tot halverwege de jaren zestig werd het gebied ernstig vergraven: wegen en vijvers werden aangelegd en grote delen werden geëgaliseerd of verkaveld. Van het oorspronkelijke moerasgebied bleef maar hier en daar een hoekje over.

Toch waren de Natuurbeschermingspioniers toen enthousiast over de nieuwe verwerving. Op enkele maanden tijd werd een

Parnassia.

beheerplan geschreven (dat tot op vandaag gevolgd wordt) en werd met de zeis een metershoge relictgroeiplaats van zwarte knopbies gemaaid. Een eminente professor plantkunde beoordeelde deze inspanningen als "*quelques farfelus (idioten) qui voudraient encore protéger le marais de Bergh.*" Het klopt dat veel van de glorie op dat ogenblik verdwenen was. Van de typische soorten van het kalkmoeras bleef bitter weinig over: enkele pollen zwarte knopbies, een grachtje met weegbreefonteinkruid, wat blonde zegge, een handvol grote muggenorchis, een paar dozijn moeraswespenorchis, een paar pollen ronde zegge en een paar exemplaren parnassia. Zelfs een

REFERENTIE KALKMOERAS BERG

soort als paddenrus was zo zeldzaam dat een perceel met die soort tot 'paddenruswei' werd omgedoopt. Ruigtekruiden, maar vooral riet en struweel waren prominent in het gebied aanwezig. Al snel bleek dat de plantengroei zeer goed reageerde op het beheer. Reeds in het tweede of derde jaar werd de verloren gewaande soort vlozegge teruggevonden. De gelukkige vinder maakte zowaar gewag van een botanisch orgasme.

Succesrijk herstel dankzij volgehouden beheer

Onder deskundige begeleiding werd beetje bij beetje, maar stelselmatig, de gemaaide oppervlakte vergroot. We bleven van de ene verrassing in de andere vallen. Teer guichelheil, een bodembedekker met tere roze bloemen, was in de beginjaren nog enkel maar bekend uit een paar gazons en een extensief begraasde weide. Deze soort boemde als geen ander en is nu, vaak massaal, aanwezig in alle beheerde delen. Duizenden orchideeën verschenen in de graslanden. Soorten als gewone vleugeltjesbloem, bevertjes, geelhartje, blauwe knoop, schubzegge die voordien slechts sporadisch langs een wandelspoor groeiden, konden terug duurzame populaties opbouwen. Het herstel is zo uitgesproken dat, als we de vegetatiebeschrijvingen van de ongerepte delen (jaren 40-50) vergelijken met deze van vandaag, nu vooral de grote gelijkenis opvalt. We kunnen stellen dat de plekken met een relictpopulatie geëvolueerd zijn naar duurzame soortenrijke vegetaties die niet alleen als referentie en hopelijk uitvalsbasis kunnen dienen voor de beekvalleien van de regio (de Groene Vallei), maar zelfs ver daarbuiten (NW-Europa), waardoor het een onmisbare schakel in het Natura 2000-netwerk geworden is.

Wat verklaart het succes eigenlijk? Er is een goed doordacht herstelbeheer uitgestippeld. Er is het jarenlange gestaag volgehouden beheer. Het kiezen van het maaitijdstip (vooral niet te laat) bleek onder andere een belangrijke factor. Zonder het beheerteam was dit niet mogelijk geweest. Aan iedereen die ooit een halve dag kwam meehelpen tot de vaste waarden die elke twee weken paraat staan: bedankt!

Maar we zouden onszelf teveel eer aandoen als we alleen het beheer als verklaring voor het succes zouden geven. Er zijn nog een aantal heel belangrijke factoren waaraan dit te danken is. Een essentieel kenmerk van het gebied is namelijk de continue aanvoer van zuiver en kalkrijk grondwater. Zowel in kwantiteit als in kwaliteit is het globaal genomen hiermee nog goed gesteld. Het gebied heeft dus niet te kampen met verdroging, de waterhuishouding klopt nog. Het heeft ook nooit een intensief landbouwgebruik gekend, waardoor de bodems geen overmaat aan voedingsstoffen bevatten en de zaadbanken goed bewaard bleven. En er waren nog relictpopulaties.

Resterende bedreigingen wegwerken

Is het verhaal hiermee af? Het herstel is boven alle verwachting, maar niet integraal, daarvoor is er iets teveel moeras met een structuurrijk bulten- en slenkenpatroon vernield en is het gebied ook te sterk geïsoleerd van haar omgeving om gemakkelijk te herbronnen. Het herstel van deze structuren vraagt, zeker onder de nog steeds te hoge atmosferische depositie, zeer veel tijd en minutieus beheer. Hoewel de waterhuishouding globaal nog goed is, is het grondwater lokaal aangerijkt met sulfaten of nitraten. Ook zijn er nog relatief veel van de historische artefacten die hun stempel blijven drukken: er zijn een aantal storten en door het

Grote muggenorchis.

gebruik van een vijver als visvijver bevat het teveel en te voedselrijk slib. Een groot deel van deze knelpunten willen we samen met ANB, de gemeente Kampenhout, enkele particulieren en de VLM gezamenlijk aanpakken via een natuurinrichtingsproject. Het project ligt nu ter goedkeuring bij minister Schauvliege.

Prachtige resultaten, mooie plannen, niet alleen om puur wetenschappelijke redenen is het gebied een bezoekje waard. De kleinschaligheid, de grote variatie aan biotopen met o.a. soortenrijke graslanden maken dat ook de landschapsgenieters goed aan hun trekken komen.

Trek daarom zondag 14 mei je laarzen aan, neem een wandelrugzak mee en kom met ons meevieren.

Afspraak: zondag 14 mei 2017, Gemeenteschool Berg, Torfbroeklaan 19, Berg (Kampenhout).

Programma

10u30 - 12u30:

Mini-symposium: *Torfbroek, van een relictgebied naar een parel in de Groene Vallei*

- Jan Wouters, beheerteam Torfbroek. *Wat doet 40 jaar beheer met de natuur in het Torfbroek?*
- Hugo Abts, voorzitter Natuurpunt Oost-Brabant én pionier Torfbroek. *Het Torfbroek en Natuurpunt, een geslaagd huwelijk.*
- Stefan Vandevenne, schepen van Leefmilieu Kampenhout. *Het Torfbroek, een schakel in de Groene Vallei.*
- VLM, onder voorbehoud. *De natuur in het Torfbroek verduurzamen.*

12u30 - 13u30:

Receptie en prijsuitreiking tekenwedstrijd

13u30 - 17u00:

Gezinsprogramma: wandelend genieten van de natuur op een gemarkeerd wandelcircuit met landschapsposten (circuit circa 3,5 km) en een kinderzoektocht.

Doorlopend: infostands, kinderspellen (vanaf 13u), foto-expo van natuurfotograaf Daniëls Bols en mogelijkheid tot hapje en drankje.

Torfbroek

Viering

40 jaar natuurreserveaat

Zondag 14 mei 2017

zie p. 20

